
SOFİST GELENEĞİN MODERN TEZAHÜRÜ ÜZERİNE

Ramazan KAYA¹

On The Modern Manifestation of The Sophist Tradition

Extended Summary

The word *sophistēs* originates from the Greek term *sophia*, meaning "wisdom" or "learning," and historically referred to a "practitioner of wisdom." Initially, the term applied to sages, experts, and figures with profound insights. By the fifth century BCE, it came to describe professional educators who traveled the Greek world, teaching various subjects, particularly rhetoric and public speaking. These educators responded to societal needs for advanced education, influenced by economic, social, political, and cultural developments, especially in Athens.

Sophists played a pivotal role in shaping new modes of philosophical thought. Unlike early philosophers focused on nature and metaphysical principles, sophists prioritized human experiences, perceptions, and practical aspects of ethics, politics, and law. Their teachings emphasized subjective and experiential knowledge over objective truths derived from nature.

Sophists were itinerant educators without institutional affiliations or uniform doctrines. Their approach often involved skepticism, critical thinking, relativism, and pragmatism. Their views extended to theology, where they adopted a skeptical stance, questioning divine and religious constructs. Prominent sophists like Protagoras, Gorgias, and Hippias revolutionized philosophical discourse with their relativist perspectives, challenging absolute truths and emphasizing human subjectivity. Protagoras' assertion, "Man is the measure of all things," epitomizes this ethos, suggesting that truth is inherently tied to individual perception and context.

Sophists also challenged societal norms, including moral, political, and legal values, aligning their teachings with the democratic ideals of Athens. They provided rhetorical training essential for participating in public life, advocating that rhetoric was the cornerstone of democratic engagement and personal success.

Despite their contributions, sophists often faced criticism. Figures like Plato depicted them as manipulative, prioritizing persuasion over truth. They were accused of undermining moral and civic values, focusing more on personal gain than public good. However, their legacy persists in the emphasis on critical

¹ Arş.Gör., Süleyman Demirel Üniversitesi, ramazankaya@sdu.edu.tr

thinking, rhetorical skill, and the exploration of human-centric philosophies.

The contemporary post-truth era exhibits striking parallels with the sophist tradition. Both eras share themes of rhetorical persuasion, relativism, and the manipulation of public perception. However, modern technological advancements amplify these dynamics, embedding them deeply within political and social structures.

In the post-truth era, objective truth is often overshadowed by emotionally driven narratives and personal beliefs. Social media platforms exacerbate this trend, enabling rapid dissemination of misinformation. Political leaders and media figures frequently prioritize persuasion over factual accuracy, mirroring the sophist emphasis on rhetoric.

Relativism, a hallmark of sophist thought, resurfaces in the post-truth landscape. Truth becomes a construct shaped by individual perceptions, media narratives, and group ideologies. This subjectivity challenges traditional epistemological frameworks and promotes echo chambers where personal biases are reinforced.

The sophist focus on rhetorical skill finds resonance in modern populist politics. Populist leaders often employ emotionally charged language, bypassing logical rigor and factual substantiation. This rhetorical style undermines informed public discourse, replacing substantive debates with polarizing slogans and simplified narratives.

Similar to the sophist critique of prioritizing personal gain over public welfare, post-truth politics frequently prioritizes short-term political victories over collective well-being. This dynamic erodes trust in democratic institutions and fosters divisive "us versus them" rhetoric.

Unlike the oral traditions of the sophists, the digital age enables unprecedented scale and speed in rhetorical dissemination. Social media algorithms amplify divisive content, facilitating the spread of misinformation. This technological context magnifies the sophist tendency to manipulate truth, with far-reaching implications for global political stability.

While sophism was rooted in the specific cultural milieu of ancient Greece, post-truth and populism operate on a global scale. Modern communication networks and shared technological platforms disseminate these ideologies across borders, influencing diverse political systems.

Sophists were criticized for undermining the moral fabric of Athenian democracy. Similarly, post-truth politics threatens contemporary democracies by eroding public trust and institutional credibility. The manipulation of truth disrupts rational discourse and weakens democratic processes.

The post-truth and populist movements embody a modern manifestation of the sophist tradition, emphasizing rhetoric, relativism, and perception over objective truth. However, the stakes are higher in contemporary society, where technological advancements intensify these dynamics. Understanding and addressing the long-term implications of post-truth phenomena is not only a political and academic challenge but also an ethical imperative for preserving

democratic values and informed public discourse

Key Words: Sophists, Truth, Rhetorical Ppersuasion, Relativism, Post-truth

Giriş

Yunanca *sophistēs* kelimesi *sophia*, '*bilgelik*' ya da '*öğrenme*' isminden türetilmiştir ve genel olarak '*bilgelik ya da öğrenmeyi uygulayan kişi*' anlamına gelmektedir. *Sophia*, belirli uzmanlık türlerinin yanı sıra yaşamın yürütülmesindeki genel bilgeliği ve kâhinler ve şairlerle ilişkilendirilen daha yüksek içgörü türlerini de belirttiğinden, kelime başlangıçta '*bilge*' veya '*uzman*' anlamına gelmekteydi. M.Ö. beşinci yüzyılda bu terim, orijinal belirsiz anlamını korumakla birlikte, özellikle yeni bir entelektüel tipine, Yunan dünyasını dolaşarak çok çeşitli konularda eğitim veren, özellikle de topluluk önünde konuşma becerisine ve yaşamın başarılı bir şekilde yürütülmesine vurgu yapan profesyonel eğitimcileri tanımlamak üzere kullanılmaya başlanmıştır. Bu yeni mesleğin ortaya çıkışı, dönemin çeşitli sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel gelişmelerine bir yanıttır. Başta Atina olmak üzere Yunan şehirlerinin artan zenginliği ve entelektüel gelişmişliği, okuma-yazma, aritmetik, müzik ve beden eğitimi gibi geleneksel temel eğitimin ötesinde bir yüksek eğitim talebi yaratmaktadır.²

Özellikle Atina'da, katılımcı demokrasinin gelişmesi, siyasi ve adli hitabette başarı arayışını artırmış ve bu durum, özel ikna ve tartışma tekniklerinin geliştirilmesine yol açmıştır. Sofistlik mesleğinin bireyci karakterini vurgulamak önemlidir; uygulayıcıları hiçbir organizasyona ait değildir, ortak bir inançlar bütününe paylaşımlar ve ne akademik kurumlar anlamında ne de belirli doktrinlerin yayılmasına adanmış bireyler anlamında hiçbir okul kurmamışlardır.³

Sofistler, Atina Devleti'nde yeni bir kültür tarzının veya idealinin temsilcileri olarak demokrasinin sağladığı olanaklardan yararlanmış, daha önce ortaya çıkmış felsefi anlayışların yetersizliklerini ve çelişkilerini öne sürüp yeni bir felsefi düşünme biçiminin ortaya koyarak yaşatmışlardır. Bu felsefi düşünme biçimi, erken dönem doğa düşünürlerinin öne sürdüğü gibi nesnenin nihai ilkelerini bulmaya yönelik köken sorunu üzerine araştırma yapmanın aksine insandan hareketle onun algılayışının, deneyimlerinin göz önünde bulundurulduğu ve bu algılayışlardan ve deneyimlerden olan ahlâki, siyasi, hukuki, dini ilkeler üzerine düşünüldüğü bir düşünme biçimi halini almaktadır. Bu anlayışla bilgi doğadan değil, öznenin hareketle elde edilen bir bilme sürecine dönüşmektedir.⁴

Bu dönemde Atina; Grek dünyasının ekonomik, siyasal ve entelektüel bakımlardan öncüsü olmuştur. Özellikle siyaset alanında atılan adımlarla Antik Grek demokrasinin en tipik örneği ortaya çıkmaktadır. Solon, Peisistratos,

² Taylor, C.C.W. and Mi-Kyoung Lee, "The Sophists", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2020 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/fall2020/entries/sophists/>.

³ Taylor, C.C.W. and Mi-Kyoung Lee, "The Sophists", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2020 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/fall2020/entries/sophists/>.

⁴ Çiğdem Yıldızdöken, "*Sofistlerin Epistemolojideki Yeri ve Önemi*", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, Cilt. IV, Sayı. XII, SS. 185-203, MMXVII, s. 187.

Kleisthenes ve Perikles gibi devlet adamlarının çabalarıyla, yurttaş kabul edilen herkesin mecliste ve mahkemede söz eşitliği sağlanmış ve onların aktif bir biçimde siyasete katılabilmeleri için zemin hazırlanmıştır. Burada bir antrparantez açmak gerekirse Perikles sonrası Atina nüfusunun yüzde onu ile on beşi radikal ve doğrudan işleyen demokrasinin birer parçalarıydı.⁵ Temsiliyetin olmadığı kişilerin kendi kararlarını kendilerinin verdiği bir ortamda siyasal ve hukuksal alanlarda kazanım elde edebilmenin bir gereği olarak retorik bilmek oldukça önemli bir hâle gelmektedir. Başka bir ifadeyle yeni düzenin gereklerini anlamak ve iktidara katılabilmek için siyaset sanatının öğrenilmesi bir zorunluluk olmaktadır. İşte Sofistler, bir bakıma, bu yeni gereksinimleri karşılamak iddiası ile ortaya çıkmışlardır. Onlar, aristokratik kültürü eleştirerek mevcut kültürel ve yapısal değerleri sorgulamış; yeni ve işlevsel görüşler geliştirerek demokratik düzenden pay almak isteyen herkesin ihtiyaçlarına cevap verme çabasına girmişlerdir. Sofistler, her ne kadar, farklı felsefi görüşlere sahip olsalar da bazı ortak özellikleri bulunmaktadır. Onlar gezgin eğitimci olmaları, kuşkucu ve eleştirel tavırları, insan merkezli ve rölativist bakış açıları, deneyci ve pragmatist tutumlarıyla bazı ortak noktalarda buluşmuşlardır. Diğer taraftan Sofist düşüncenin tüm bu niteliklerinin tanrısal konulardaki yansıması ise kendisini kuşkuculuk olarak ön plana çıkarmış ve bu yaklaşımın doğal sonucu olarak da eleştirel tanrı ve din teorileri ortaya atmışlardır.⁶

Sofist kelimesi, bilgi öğretimini meslek haline getiren “*öğretmen*” karşılığı olarak, Protagoras (482-411) ve Gorgias (483- 375)’in öncülüğünde başlatılan akım için kullanılmaya başlanmıştır. Sofist sözcüğü bilgiyi ücret karşılığında öğretmeleri, hitabeti her alanda olumlu ya da olumsuz fark etmeksizin kullanmaları nedeniyle kötü bir şöhrete sahip olmuştur.⁷ Özellikle Sokrates’in müstehzi tutumu nedeniyle bilge olmayan ama bilgelik taslayan kişi anlamında kullanılmıştır.⁸ Benzer şekilde Platon da, *Sofist* adlı diyalogunda, Sofistleri, balık avlayan avcılar gibi, insanları oltalarına düşüren kimseler olarak adlandırmaktadır.⁹

Sofist gelenek içinde kabul edilen filozoflar arasında en bilinen isimler Protagoras, Gorgias, Prodicus, Hippias ve Antiphon’dur. Bu filozofların siyasetten etîge, retorikten mantığa çeşitli alanlarda kendi devirlerini oldukça derinden etkileyen farklı görüşlere sahiptiler. Platon’un Protagoras diyalogunda belirttiğine göre Protagoras “*sofist*” ismini kullanan ilk filozoftur. Protagoras ile başlayan sofist gelenek için var olanın ve onun dayandığı ilkenin nesnel ve herkes için geçerli olan bir yasanın olmadığını ileri sürülebilmektedir. Bu anlayış doğrultusunda sofist felsefenin yönelimi, evren hakkında spekülâtif bir araştırmaya değil insan ve toplumsal ilişkiler hakkında uygulamalı bir eğitime doğru olmuştur. Sofistler felsefelerinin konusu olarak insanın içinde bulunduğu makrokozmosu değil; insanı, başka bir ifadeyle mikrokozmosu seçmişlerdir.¹⁰

⁵ Jerry Toner, “Antik Dünya”, çev. Arzu Akgün, Domingo Yayınları, İstanbul, 2019, s.9.

⁶ Zeki Aktaş, “*Sofistlerde Tanrı ve Din Düşüncesi*”, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, Cilt. 9, Sayı. 2, ss. 1223-1246, 2020, s. 1224-1225.

⁷ Platon, *Diyaloglar I (Gorgias)*, çev. Melih Cevdet Anday, İstanbul, 1989, s. 46

⁸ Platon, *Diyaloglar II (Sofist)*, çev. Dr. Ömer Naci Soykan, İstanbul, 1986, s. 273.

⁹ Platon, *Diyaloglar II (Sofist)*, s. 283.

¹⁰ Özgür Uçak, “*Felsefi Farklılaşma Sorularından Değil Cevaplardan Doğar: Sofistler ve Platon*”, FLSF Felsefe

Sofistler, her şeyin sürekli değişmekte olduğunu, bu nedenle de kesin ve mutlak bir bilginin olmadığını savunmaktadırlar. Her şeye *kuşku* ve *eleştirel* bir bakış açısıyla yaklaşmaktadırlar. Bilgi konusunda duyu deneyimlerini esas alır ve inceledikleri problemleri *rölativist* bakış açısıyla araştırmaktadırlar. Söz konusu rölativizmi en açık şekilde görebileceğimiz sofist düşünür Protagoras'tır. O, "*insan her şeyin ölçüsüdür.*" sözüyle insanı hakikatin ölçüsü kılarak, şeylerin insanlara görüldüğü şekilde olduklarını ve bu nedenle de hakikatin, algılayan kişiye bağlı olarak onun fiziki durumu ile koşullara göre değiştiğini savunmaktadır. Bu nedenle bir kişi başka bir kişiye yanıldığını söyleyemez. Çünkü hakikat, onu algılayan kişi ile özdeştir. Onlara göre "*eğer değişim yoksa bilgi de olamaz, herhangi bir şeyi, bir başka şeyle doğrulayamayız; eğer her şey değişiyorsa bilgi yine olamaz, hiçbir şeyin kalıcı olmadığı bir durumda nasıl bir şeyle başka bir şeyi doğrulayabiliriz? Yine Sofistlere göre bazı felsefecilerin, nesnelere ancak duyularımız yoluyla bilinebilecekleri iddiası da geçersizdir; çünkü nesnelere elimizden kaçıp gitmektedirler.*"¹¹ Bir diğer sofist düşünür olan Gorgias'ın epistemolojisi, daha çok insanın bilgiye ulaşma şekli, doğru bilgiye dair şüpheli bir yaklaşım ve dilin rolü üzerine kurulmaktadır. O düşüncesini üç temel teze dayandırmaktadır: "*Hiçbir şey var değildir. Herhangi bir şey var olsa bile, insan tarafından bilinemez ya da düşünülemez. Bir şey bilinse bile, bu bilgi bir başkasına aktarılamaz.*"¹² Gorgias, bilgiye dair oldukça şüpheli bir yaklaşım benimsemiştir. Ona göre, insanlar kesin bilgiye ulaşamazlar ve gerçeği dilin ve algıların perspektifinden anlamak zorundadırlar. Retorik ve dil, insanların düşüncelerini şekillendiren güçlü araçlardır ve bu nedenle epistemoloji, tamamen subjektif bir hal almaktadır. Gorgias'ın bu anlayışı, Antik Yunan felsefesinde sofist hareketinin bir parçası olarak, bilginin ve hakikatin mutlak değil, göreceli olduğunu savunan bir duruşu yansıtmaktadır.

Protagoras öncesi İyonyalı düşünürler göre, evrendeki bütün varlıkların aslı faili, yönetici ilkesi; başka bir ifadeyle arkhe'si, ölçünün ta kendisidir. Onlara göre tüm varlıklar akrabadır, insan da bu kozmik düzenin bir parçasıdır. Bu nedenle insan da kozmik ölçüye tabidir. Ancak Protagoras ile bu düzen kavramı parçalanır. Yani, Protagoras kendinden öncekilerin doğada aradıkları ölçüyü başka bir ifadeyle 'metron'u, insanda ve insanın kültürel yaratmalarında arar. Bu anlamda artık "*insan her şeyin ölçüsüdür*" olur. Miletli düşünürler ve Pythagorasçılar da tanrısal ruhu, logosu kendinde barındıran insana tanrısal bilgeliğin peşinden gitme, tanrıya benzeme amacı koyarlar ancak insan henüz tanrısal olandan, arkhe veya logostan bağımsız olarak bir ölçü niteliğine henüz kavuşmamıştır. İnsanın bütün amacı evreni, tanrısal olanı ya da şeylerin düzenini anlamaya yöneliktir. Bununla birlikte araştırma ve bilme faaliyetinin yönü de değişir. Artık insan, şeylerin salt düzenini çözmeden ziyade şeylerle birlikte doğrudan insanı merkeze koyar. Kendini bilmeye ve anlamaya çalışır. Zira o kendi içinde bir ölçüdür. Pythagoras'ın düşünceleri, sofistlerin düşüncesine nüfuz eder ve kendilerinden öncekilerin doğada bir "*metron*" bulma çabaları insanın kendini şeylerin ölçüsü haline getirme çabasına dönüşmektedir.¹³ Başka bir ifadeyle Sofistler, tanrısal bir

ve Sosyal Bilimler Dergisi, sy. 1 (Haziran 2006): 69-76. s. 72.

¹¹ Ali Taşkın, "*Sofistlere Özel Bir Referansla Bilginin Kaynağı ve İmkânı Üzerine Yapılan Tartışmalar*", Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt. 7, Sayı. 1, ss. 199-210, 2003, s. 202.

¹² Ahmet Cevizci, İlkçağ Felsefesi, Sayı yayınları İstanbul, 2014, s.120-121

¹³ Lokman Çilingir, "*Protagoras: Her şeyin Ölçüsü İnsan*", Felsefe Dünyası Dergisi, Sayı. 76, ss. 23-39,

hakikat peşinde olmamakla birlikte bir tanrı veya din anlayışının da savunucusu olmamışlardır; tam tersine onlar tüm tanrı ve din düşüncelerine karşı kuşkucu ve eleştirel bir tavır almışlardır.”¹⁴ Hakikat bağlamında Protagoras, insanı her şeyin ölçüsü yaparak göreceli bir hakikat anlayışını savunmaktadır. Zira insan her şeyin ölçüsü ise, her bir insanın da hakikati, doğru olarak kabul edilmesi anlamına gelmektedir.

Sofist Protagoras, yalnızca siyasal erdem öğretmeniği yapmakla kalmayıp, aynı zamanda bizzat düşünmenin kendisini de bir eleştirel sorgulama biçimine dönüştürmüştür. Protagoras'ın savunduğu görüşler, bize aktarıldığı kadarıyla, en yüksek mantıksal düzeyde bilgi içermektedir. Platon'un özellikle *Protagoras* diyalogunda, ünlü sofistin ileri sürdüğü iddialara yeterince yıkıcı bir yanıt vermemesi bunu kanıtlar niteliktedir. Protagoras'ta yeni olan, düşüncenin bizzat kendisini konu edinmesi ve böylece düşüncenin kendine karşı eleştirel bir mesafe koymasıdır. Protagoras ile felsefede ortaya çıkan ve çoğu zaman Sokrates'e mâl edilen bu esaslı dönüşümün arka planının olduğu kabul edilmelidir. Her şeyden önce Protagoras, İyonya düşünürleri ile mitsel dünya görüşüne karşı tavır alarak, doğanın ve toplumun insanın bilgi ve yetilerine bağlı bir şekilde anlaşılması gerektiği düşüncesinden hareket eder. Fakat onun ilgi alanı doğa değil insan ve kültürel değerlerdir. Bu anlamda onun ilk yaptığı iş, basit bir şekilde İyonyalıların doğaya yönelik olarak kullandıkları araştırma ve anlama tekniğini topluma, tek tek insanlara uyarlamaktır. Böyle bir yaklaşımın temelinde net bir doğa ve toplum görüşünün yatmakta olduğunu belirtmek gerekir. Protagoras, Elealılar ve Herakleitos arasında varlığın yapısı üzerine süren tartışmayı pratik açıdan gereksiz görse de, bu tartışmanın epistemik ayağı söz konusu olduğunda Herakleitos'a yakın durmaktadır.¹⁵

Retorikle ilgilenmiş en önemli grupların başında Sofistler gelmektedir. Onların faaliyetlerinden biri olan ve oldukça önemli ücretler karşılığında verilen retorik eğitimi, kendi iddialarına göre kamuda ve özel işlerinde pratik bilgelik öğretmek anlamına gelmekteydi. Sofistler gezgin filozoflar olarak kendi öğretilerini yaymaya çalışmışlardır. Onlar insanı her şeyin ölçüsü yapan öğretilerini retorik kullanarak başkalarına aktardılar. Sofistler bir sorunu farklı açılardan düşünüp değerlendirmeyi ve sonuca varmayı öğretiyorlardı. Doğruluk ya da gerçek, bireysel ve geçiciydi bunun sonucunda da doğru, bir insanın ikna olabileceği şey anlamına gelmekteydi. Sofistler öğrencilere haklı olmadıkları durumlarda bile bir mücadeleyi nasıl kazanacaklarını, başka bir ifadeyle ikna etmeyi öğretiyorlardı. Bir sofist için bilgi ancak hayatın kontrolüne yarayan bir araç teşkil ettiği sürece değerlidir. Öğrenci, onun olmazsa olmazıdır. Onun amacı yalnızca karşısındakileri sofist yapmak değil, aynı zamanda bu yol ile halktan insana hayatta kullanabileceği genel bir eğitim vermektir. Bu nedenle de onların öncelikli amacı, yaşama sanatını ve hayatı kontrol etmeyi öğretmektir. Bununla bağlantılı olarak Sofistlere göre her insan, üstün ve yetkin olma anlamında erdemli olarak yetiştirilmek zorundadır. Bunun yegâne yolu ise öğretmedir; öğretilecek olan ana şey ise söz söyleme sanatıdır yani diğer adıyla retoriktir. Bu, insanın en büyük, en

2022, S. 24-25.

¹⁴ Zeki Aktaş, *age*, s. 1224.

¹⁵ Lokman Çilingir, *age*, s. 26.

değerli işleriyle ilgili bir tekniktir; onu edinmiş olana her şey üzerinde gerektiği gibi konuşmayı, en ümitsiz görünen şeyde bile başarıya ulaşmayı sağlayan büyümlü bir sanattır. Bu anlamıyla, retorığı eğitim amaçlı ilk kullananlar Sofistlerdir.¹⁶

Sonuç olarak Protagoras'ın ve genel olarak sofistlerin epistemolojik tutumları görececi bir bilgi anlayışını ortaya çıkarmaktadır. Onlara göre var olan şeyler hakkında nesnel ve mutlak bir bilgidenden bahsetmek mümkün olmadığı için, filozofun yapması gereken şey, çeşitli seçeneklerden görece daha yararlı ve yerinde olanı bulup onun peşinden gitmektir. Sofistlerin söz konusu görececi tutumlarının ahlaki alanda da benzer sonuçlar vermesi söz konusudur. Onlara göre ahlâki olarak da mutlak iyi ve mutlak kötü şeylerden söz etmek mümkün değildir. İnsanlar farklı toplumlarda yetişirler ve farklı ahlaki alışkanlıklara sahip olurlar. Bu nedenle bir toplumun ahlaki geleneklerinin diğerinden iyi ya da kötü olduğu söylenemez ve bir insanın edimlerinin diğerlerinden daha iyi ya da kötü olduğunu söylememizi sağlayacak bir kıstas da yoktur.¹⁷

Sofist Geleneğin Modern Tezahürü

Günümüzde artan dijital olanaklara rağmen doğru olan bilgiye ulaşmanın zorluğu oldukça dikkat çekicidir. Özellikle sosyal medya ve benzeri platformlarda hızla yayılan bilgiler, dolaşımdaki bilgilerin doğru olmama ihtimalini doğurmaktadır. Dahası belli bir amaç doğrultusunda bu tür bilgilerin kasten yayılabildiği de göz ardı edilmemesi gereken bir durumdur. Post-truth olarak tanımlanan bu süreçte insanlar, hakikatten uzaklaşmakta ya da bile isteye uzaklaştırılmakta, hakikat önemini yitirmekte ya da önemsizleşmekte ve daha da önemlisi rasyonaliteden ziyade duygular yönlendirici olmaktadır.¹⁸ Bu tanımlama postmodernizmin büyük düşünme biçimlerini yıkan, *'küçük olanın güzelliğini'* vurgulayan, ciddi ve ağır düşüncenin yerine eğlenceyi ve şenliği ön plana çıkaran tavrı ile uyumaktadır.¹⁹

Siyasi alanda "post-truth, *'göz göre göre yalan söylemek'*, *'çıkar uğruna gerçekleri manipüle etmek'* ve *'belirli bir kesimin duyguyu ve durumlarını tatmin etmek adına dönüştürülmüş bir doğruluk ileri sürmek'* gibi anlamlara gelecek şekilde yorumlanmaktadır. Kavramın etkin bir şekilde gündemde olduğu diğer alan olan habercilikte ise haberin üretiminden topluma ulaştırılmasına kadar işin merkezi ve habere ulaşma, anlama ve yorumlama gibi alıcı kitlenin davranışları düşünüldüğünde klasik habercilik yaklaşımının tedavülden kalktığını ifade etmek için kullanılmaktadır.²⁰

Brahms'a göre eskiden bugüne yalanları gerçekmiş gibi göstermelerinin tüm siyasetçilerin bir özelliği olduğunu George Orwell'dan Hannah Arendt'e pek çok yazar ve filozof tarafından altının çizildiğini belirterek bu isimlerin görüşlerine yer

¹⁶ Kamil Kömürçü, "Antik Yunan'da Retorik Algısı", Felsefe Dünyası, Cilt. 1, Sayı. 59, ss. 113-131, 2014, S. 115-116.

¹⁷ Özgür Uçak, age, s. 73.

¹⁸ Yunus Emre Özer, "Post-Truth, Post-Truth Siyaset ve Yerel Düzeye Etkileri: Etik İlkeler Üzerinden Bir Değerlendirme", Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı. 55, ss. 365-377, 2023, s. 366.

¹⁹ Ahmet Güven, "Hakikatin Yitimi Olarak Post-Truth: Bir Kavramsallaştırma Denemesi", İnsan & İnsan Dergisi, Sayı. 23, ss. 20-36, 2020, s. 33-34.

²⁰ Ferdi Selim, "Post-truth Kavramı Üzerine Yeniden Düşünmek", Kaygı Dergisi, C. 22, Sayı. 1, ss. 498-543, 2023, s. 505.

vermektedir.²¹ Arendt, yalan söylemenin politikacılar ve devlet adamları için her zaman gerekli ve kabul edilebilir bir taktik olarak görüldüğünü ve dürüstlüğün hiçbir zaman bir politikacının özellikleri arasında yer olmadığını iddia etmektedir. Her ne kadar olgusal gerçekliğimizin hiçbir zaman yorumdan ya da kişisel bakış açısından tamamen bağımsız olmadığı doğru olsa da, bunun gerçekliği ya da olguları yadsımadığını ya da olgu, görüş ve yorum arasındaki sınırların bulanıklaşmasını mazur göstermediğini iddia eder.²²

Post-truth çağ ile ortaya çıkan değişim siyasal, toplumsal ve bireyin öznel alanındaki değişimleri kapsamaktadır.²³ Postmodern dönem ile öncesi arasındaki temel fark sabitlikleri temsil eden katı zamandan belirsizlikler sunan akışkan zamanlara geçilmiş olmasıdır. Artık üst anlatılar önemini yitirmiş onun yerine parçalanma ve çeşitlilikle sonuçlanan pragmatizme yoğunlaşmıştır. Önyargılı hale gelen bilgiyi içeren hakikat ve gerçeklik hakkındaki söylemlerin taraflılığı tartışılmaktadır. Keşifle açığa çıkartılan bilgi yerine, inşa edilen gerçekliğin üzerine kurgulanan hakikat algısı yönlendirici unsur olarak görülmektedir.”²⁴

Günümüzün post-truth ve popülizm çağı, antik sofistizm fenomeni ile bazı çarpıcı benzerlikler paylaşırsa da, modern teknolojik ve siyasi bağlamlar tarafından şekillendirilen önemli farklılıklar da mevcuttur. Antik Yunan’da sofistler, bazen hakikat pahasına ikna edici retorik kullanarak kamusal hayatta başarıyı öğrettiklerini iddia eden gezici öğretmenlerdi. Bir meselenin herhangi bir tarafını tartışarak *hakikatın* göreceli veya öznel görünmesini sağlama yetenekleriyle tanınırlardı. Benzer şekilde, post-truth ve popülizm çağında da hakikat genellikle değiştirilebilir veya pazarlık edilebilir bir olgu olarak ele alınmaktadır. Politikacılar, medya kuruluşları ve sosyal medya fenomenleri, nesnel gerçeklerden bağımsız olarak duygusal veya ideolojik tercihlere uygun anlatılar sunmakta; sofistler gibi, olgusal doğruluktan çok iknaya vurgu yapmaktadır. Ancak günümüzün iletişim teknolojileri ve küresel ölçekli etkileri, bu fenomenin boyutlarını ve sonuçlarını antik dönemdeki örneklerinden çok daha karmaşık hale getirmektedir.

Sofistler retorik araçların ustasıydı ve genellikle mantıksal titizlik ya da olgusal doğruluk kaygısı olmadan kitleleri ikna etmek ve manipüle etmek için dilin gücünü vurgulamaktadırlar. Popülizm ve post-truth çağında, dikkatli ve gerçeklere dayalı söylemler yerine argümanların duygusal çekiciliğine benzer bir vurgu görüyoruz. Örneğin popülist liderler, gerçeklere dayanan incelikli tartışmalara girmek yerine, genellikle insanların korkularına veya arzularına hitap eden basit, duygu yüklü bir dil kullanmaktadır.

Sofistler, hakikatın mutlak değil öznel olduğunu ve bireysel bakış açılarıyla şekillendiğini savunarak göreceliliği teşvik etmeleriyle bilinirlerdi. Bu tutum, fikirleri ve algıları manipüle etmeyi kolaylaştırmıştır. Hakikat sonrası çağda, hakikatın göreceliliği, “hakikatın” algı, medya anlatıları veya grup kimliği

²¹ Brahms, Y. (2020). Philosophy of Post-Truth. Institute for National Security Studies.

²² Ali Korkmaz, “*Dijital Medyadan Post-Truth Kavramına Felsefi Bir Bakış*”, Cilt. 4, Say. 2, ss. 262-275, 2024, s. 267.

²³ Ali Korkmaz, *age*, s. 262.

²⁴ Hikmet Eren Tekkökoğlu, “*Postmodernizm ve Hakikat Sonrası Siyaset*”, Emek ve Toplum Dergisi, Cilt. 12, Say. 34, ss. 452-465, 2023, s. 459.

tarafından şekillendirilebileceğinin yaygın kabulü ile yansıtılmaktadır. Sosyal medya algoritmaları yankı odalarını güçlendirerek kişisel veya grup inançlarıyla uyumlu öznel gerçekleri pekiştirirken, nesnel gerçekler görmezden gelinilmekte veya reddedilebilmektedir.

Sofistler bazen kişisel kazançlarına ya da müşterilerinin çıkarlarına kamu yararından daha fazla öncelik vermekle suçlanmışlardır. Öğretilerinin özellikle demokratik Atina'da ahlaki ve sivil değerlerin erozyonuna katkıda bulunduğu düşünülmüştür. Benzer şekilde, popülizmin yükselişiyle birlikte liderler ve hareketler daha geniş ve objektif kamu yararına hizmet eden politikalar üretmek yerine belirli oy bloklarını kazanmaya veya kendi siyasi güçlerini artırmaya odaklanmaktadır. Bu durum özellikle “biz ve onlar” söylemlerinin hâkim olduğu ve iş birliğini ve rasyonel tartışmayı baltaladığı ortamlar için geçerli olmaktadır.

Yukarıda bahsettiğimiz bazı noktalar günümüz post-truth ve popülizm çağı ile antik sofizm döneminin ne kadar benzer özelliklere sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu dikkat çekici benzer özelliklerin yanı sıra özellikle modern teknolojik gelişmelerin ve siyasi bağlamların dikkate alındığında bir takım önemli farklılıklarda ortaya çıkmaktadır.

Antik sofistler, iknanın yüz yüze etkileşime ve doğrudan konuşmaya dayandığı bir sözlü söylem dünyasında faaliyet gösterdikleri için etkileri daha yereldi. Buna karşılık, post-truth ve popülist hareketler dijital bir ortamda gelişmektedir. Sosyal medyanın, 24 saatlik haber döngülerinin ve internet algoritmalarının yükselişi, retorik gücünü artırarak yanlış bilginin hızlı ve yaygın bir şekilde yayılmasını sağlıyor ve kamuoyunu daha önce görülmemiş bir ölçekte şekillendiriyor.

Sofizm antik Yunan'da belirli bir kültürel ve tarihsel bağlamin ürünü iken, post-truth ve popülizm küresel olgulardır. Modern popülizm ve hakikat sonrası siyaset, küresel iletişim ağları ve ortak bir dizi paylaşılan teknolojik platform sayesinde ülkeler arasında yaygın hale gelmektedir.

Sofistler genellikle eğitim ve ikna sanatıyla ilgilenmiş, geleneksel ahlak kavramlarına ya da evrensel doğrulara karşı belli ölçüde şüpheli yaklaşmışlardır. Birincil kaygıları genellikle bireysel başarı ve retorikte ustalığı, tüm siyasi sistemlerin manipülasyonu değil. Post-truth ve popülizm ise daha açık bir şekilde siyasi hareketler ve ideolojilerle bağlantılıdır. Genellikle demokrasi kurumlarının altını oyarak, uzmanlığa olan güveni aşındırarak ve bölünmeyi teşvik ederek iktidarı sağlamlaştırmaya çalışırlar. Bu hareketlerin daha doğrudan siyasi ve toplumsal sonuçları vardır, oysa sofizm etkili olsa da daha çok kişisel ve felsefi eğitime odaklanmıştır.

Sofizm Atina'da demokratik toplumun ahlaki dokusuna zarar verdiği için eleştirilirken (Platon'un Gorgias'ı gibi eserlerde tasvir edildiği gibi), Atina'nın demokratik bağlamı hala nispeten yeni ve gelişme aşamasındaydı. Hakikat sonrası çağ, giderek daha kırılmalı hale gelse de, köklü demokratik sistemler içinde yaşanmaktadır. Modern demokrasilerde hakikatin manipüle edilmesi, uzmanlığa saldırı ve yanlış bilginin yaygınlaştırılması sadece kamu güvenine değil, demokratik kurumların işleyişine de tehdit oluşturmaktadır.

Sonuç Yerine

Günümüzdeki post-truth ve popülist hareketler, retorik ikna, görecelik ve kamu algısının manipülasyonuna vurgu yapan sofist geleneğin modern bir tezahürü olarak görülebilir. Bununla birlikte, bu eğilimler modern teknolojiler tarafından güçlendirilmekte ve risklerin genellikle antik Yunan bağlamından daha yüksek olduğu çağdaş toplumların siyasi dokusuna derinlemesine gömülüdür. Sofizm, bireysel ustalık ve tartışmaya odaklanan felsefi bir hareket olsa da, hakikat sonrası dönemin demokrasi, hakikat ve küresel ölçekte kamusal söylem için daha geniş etkileri vardır. İkna, hakikatten üstün görülür ve duygu ile algı yönetimi ön plandadır. Hakikat göreceli veya değiştirilebilir olarak ele alınır. Bu bağlamda, sofizmin felsefi kökenlerinin modern teknolojiyle buluştuğu bu yeni dönemde, post-truth çağında sofistlerin bireysel eğitimle sınırlı olan etkileme gücünün aksine, küresel teknoloji ve sosyal medya etkileşimiyle şekillenen daha geniş ve güçlü bir kitle iletişimi söz konusudur. Hakikat sonrası olguların uzun vadeli etkilerini anlamak ve bu etkilerle mücadele edebilmek, yalnızca siyasi ve akademik değil, aynı zamanda etik bir zorunluluk haline gelmektedir.

KAYNAKÇA

Ahmet Cevzici, İlkçağ Felsefesi, Say yayınları İstanbul, 2014

Ahmet Güven, "Hakikatin Yitimi Olarak Post-Truth: Bir Kavramsallaştırma Denemesi, İnsan & İnsan Dergisi, Say. 23, ss. 20-36, 2020.

Ali Korkmaz, "Dijital Medyadan Post-Truth Kavramına Felsefi Bir Bakış", Cilt. 4, Say. 2, ss. 262-275, 2024.

Ali Taşkın, "Sofistlere Özel Bir Referansla Bilginin Kaynağı ve İmkânı Üzerine Yapılan Tartışmalar", Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt. 7, Sayı. 1, ss. 199-210, 2003.

Brahms, Y. (2020). Philosophy of Post-Truth. Institute for National Security Studies.

Çiğdem Yıldızdöken, "Sofistlerin Epistemolojideki Yeri ve Önemi", Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, Cilt. IV, Sayı. XII, SS. 185-203, MMXVII.

Ferdi Selim, "Post-truth Kavramı Üzerine Yeniden Düşünmek", Kaygı Dergisi, C. 22, Say. 1, ss. 498-543, 2023.

Hikmet Eren Tekkökoğlu, "Postmodernizm ve Hakikat Sonrası Siyaset", Emek ve Toplum Dergisi, Cilt. 12, Say. 34, ss. 452-465, 2023.

Jerry Toner, "Antik Dünya" (çev. Arzu Akgün), Domingo Yayınları, İstanbul, 2019

Kamil Kömürçü, "Antik Yunan'da Retorik Algısı", Felsefe Dünyası, Cilt. 1, Sayı. 59, ss. 113-131, 2014.

Lokman Çilingir, "Protagoras: Her şeyin Ölçüsü İnsan", Felsefe Dünyası Dergisi, Sayı. 76, ss. 23-39, 2022, S. 24-25.

Özgür Uçak, “Felsefi Farklılaşma Sorularından Değil Cevaplardan Doğar: Sofistler ve Platon”, FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı. 1, ss. 69-76, 2006.

Platon, Diyaloglar I (Gorgias), çev. Melih Cevdet Anday, İstanbul 1989.

Platon, Diyaloglar II (Sofist), çev. Dr. Ömer Naci Soykan, İstanbul 1986.

Taylor, C.C.W. and Mi-Kyoung Lee, "The Sophists", The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Fall 2020 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<https://plato.stanford.edu/archives/fall2020/entries/sophists/>>.

Yunus Emre Özer, “Posth-Truth, Post-Truth Siyaset ve Yerel Düzeye Etkileri: Etik İlkeler Üzerinden Bir Değerlendirme”, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Say. 55, ss. 365-377, 2023.

Zeki Aktaş, “Sofistlerde Tanrı ve Din Düşüncesi”, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, Cilt. 9, Sayı. 2, ss. 1223-1246, 2020.